Archeologienota met uitgesteld onderzoek
Alken, Motstraat – Lijsterlaan (Kerk Veld)

Programma van Maatregelen
2017G283

Historisch en Archeologisch Advies, Studies en Toegepast onderzoek

Rik van de Konijnenburg
Grauwe Torenwal 6/00/1
B-3960 Bree (BE)
Mob. 0496 209 018
e-mail: rik@konijnenburg.com

Verwijzing: VAN DE KONIJNENBURG, R.,(2017), Alken, Motstraat – Lijsterlaan (Kerk Veld) verslag van de resultaten van het archeologisch bureauonderzoek, Haast-rapport 2017-50, D/2017/12654/50 (programma van maatregelen)

© 2017 HAAST bvba, *Grauwe Torenwal 6/00/1, B-3960 Bree*

Foto's: HAAST – Rik vd Konijnenburg (tenzij anders vermeld)
Tekeningen: HAAST (tenzij anders vermeld)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

Wettelijk depot: D/2017/12654/50

Copyright reserved. No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without the permission from the publisher.

Coverfoto: panoramische opname van het terrein dd 2-08-2017

INHOUD

Programma van maatregelen	
1. Administratieve gegevens	4
2. Aanleiding van het vooronderzoek	6
3. Resultaten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem	8
4. Onderzoeksstrategie, -methode, vervolgtraject.	9
5. Lijst met afbeeldingen	13

1. Beschrijvend gedeelte

Administratieve gegevens

Projectcode		2017G283
Actoren		Rik van de Konijnenburg OE/ERK/Archeoloog/2015/00041
		Deveux & Vanerum projectontwikkeling Molenstraat 24 3570 Alken
Locatie	Provincie	Limburg
	Gemeente	Alken
	Deelgemeente	Alken
	Site	Kerk Veld
Kadastrale gegevens		Alken, afd 2, sie F, percelen 743d (partim), 744e (partim), 745d (partim)
Oppervlakte onderzoeksgebied		5246 m²
Kadastraal percelenplan		Zie fig. 2
Topografische kaart		Zie fig. 3
Begindatum onderzoek		01/08/2017
Einddatum onderzoek		9/08/2017
Relevante termen thesauri OE		bureauonderzoek

Bounding Box:

Nr	X	Y
1	216121.970	173801.990
2	216040.980	173801.250
3	216039.700	173732.952
4	216122.250	173730.666

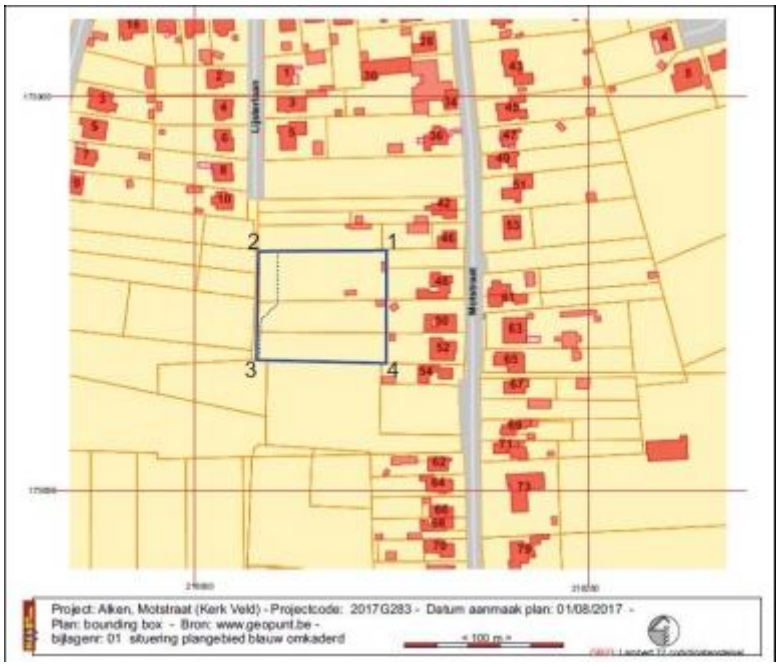

Fig. 1: Bounding Box

Kadastrale gegevens: Het terrein is kadastraal geregistreerd als Alken, afdeling 2, sectie F, percelen 743d (partim), 744e (partim), 745d (partim). De totale oppervlakte van de percelen bedraagt 60 are, het projectgebied is 52,46 are groot en omvat enkel het gedeelte ten oosten van de op het kadastraleplan ingetekende stippellijn. Het gedeelte ten westen van de stippellijn maakt deel uit van de in 2016 reeds volledig vergunde verkaveling inclusief infrastructuurwerken (wegenis, nutsleidingen).

Fig. 2: Kadastraal uittreksel dd. 01/01/2016 © cadgis viewer

2. Aanleiding van het vooronderzoek

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande verkavelingsaanvraag met aanleg van wegenis en nutsleidingen. Uitstel van veldwerk wordt gevraagd om juridische redenen; de verkavelaar is nog geen volle eigenaar van de percelen 744e en 745d. De projectontwikkelaar wenst vooraleer verder te investeren absolute zekerheid te krijgen over het al dan niet verkrijgen van een verkavelingsvergunning alvorens de gronden te verwerven en te investeren – indien nodig – in archeologisch veldwerk. Het perceel 743d blijft eigendom van de huidige eigenaar die het voorlopig als tuin wenst te behouden behoudens de strook nodig voor het aanleggen van de wegenis en nutsleidingen. De voorliggende vergunningsaanvraag voor een verkaveling inclusief aanleg wegenis en nutsleidingen is een uitbreiding van een in 2016 reeds vergunde verkaveling met aanleg van wegenis en nutsleidingen. Die vergunde verkaveling grenst ten westen en ten zuiden aan het voorliggende projectgebied.
De wetgeving met betrekking tot archeologie omvat enerzijds het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en anderzijds het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 die voor archeologie in werking traden op 1 juni 2016.
De verkaveling omvat 8 bouwkavels met centraal een T-vormige weg waaronder en waarnaast riolering en andere nutsleidingen zullen worden aangelegd. De eigenaar van perceel 743d, het meest noordelijk gelegen perceel, wenst echter voorlopig het perceel te behouden in de staat waarin het zich bevindt met uitzondering van het gedeelte dat ingenomen zal worden door de wegenis en nutsleidingen.

De aanleg van de wegenis gebeurt door het volledig weghalen van de teelaarde binnen de strook waarin de wegenis staat ingetekend. Eerst wordt centraal onder het wegdek een gescheiden rioleringsnet aangelegd met RWA-riolering en DWA-riolering. De RWA-riolering (regenwaterafvoer) bestaat uit betonnen buizen met een diameter van 400 mm en wordt op 1,50 m onder het maaiveld aangezet. De DWA-leidingen (droogweerafvoer/afvalwaterafvoer) bestaat uit grèsbuizen met een diameter van 250 mm en wordt aangezet op een diepte van 1,50 m onder het maaiveld. In beide gevallen is het maaiveld de top van de afwerkingslaag van de weg.

De aan te leggen weg bestaat uit een eerste onderfundering van 20 cm dikte bestaande uit zand met steenslag zonder toevoegsel. Daarop een 20 cm dikke laag steenslagfundering met continue korrelverdeling zonder toevoegsel , gevolgd door een 6 cm dikke onderlaag van asfaltbeton, afgewerkt met een 4 cm dikke laag asfaltbeton. De volledige koffer van de weg is 50 cm, plus één meter uit te graven voor de aanleg van de riolering.

Het bouwen van woningen zit niet in de verkavelingsaanvraag, wel de aanleg van wegenis en nutsleidingen (riolering, elektriciteit, water, gas, …). De aan te leggen wegenis en hoofdleidingen voor riolering, elektriciteit, water en gas sluiten aan bij de in 2016 goedgekeurde en vergunde verkaveling die ten westen en ten zuiden van deze te verkavelen zone gelegen is. Die vergunning omvat eveneens het westelijk deel van de kadastrale percelen 743d, 744e en 745d zoals aangegeven op figuur 5, verkavelingsplan. Op andere figuren geeft een stippellijn de scheiding aan tussen de reeds vergunde verkaveling met infrastructuurwerken en de nog te realiseren verkaveling met infrastructuurwerken.

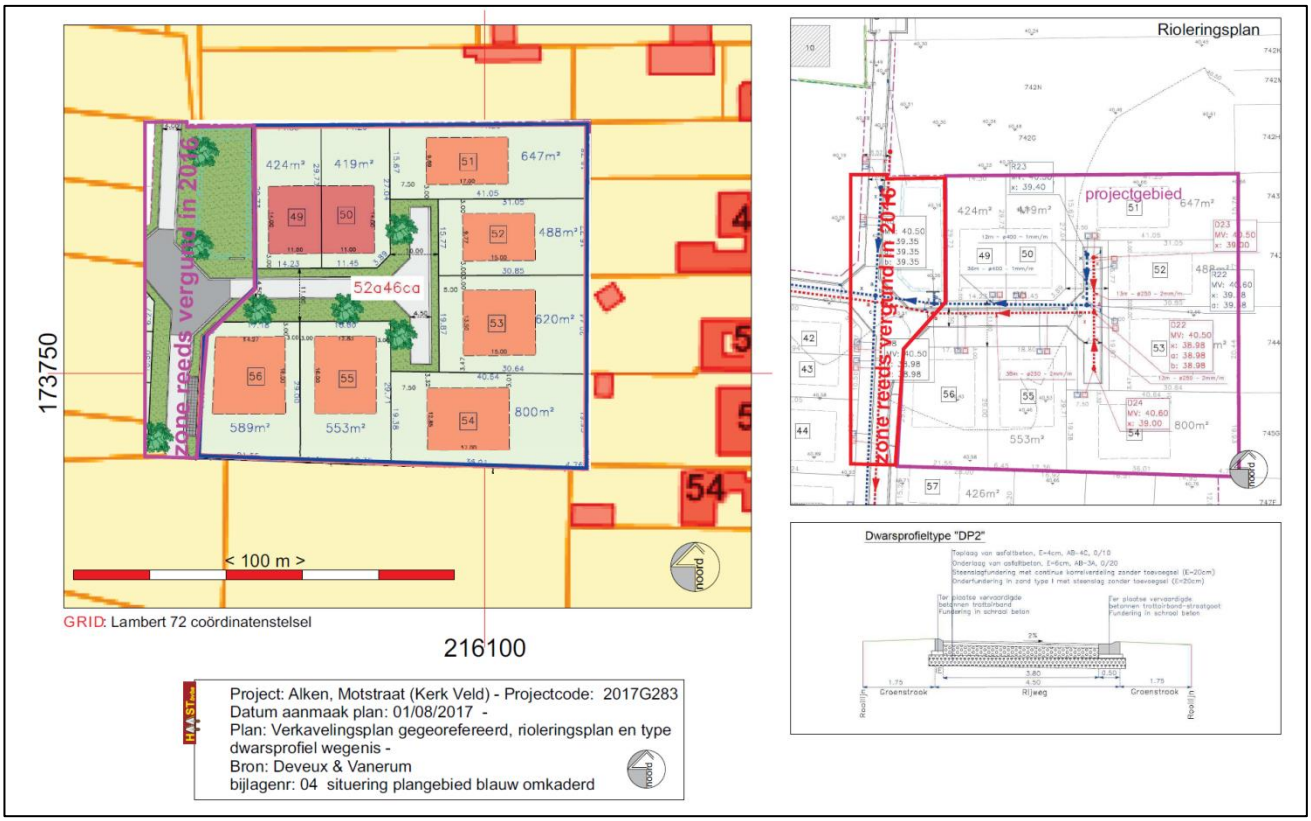

Fig. 3 Verkavelingsplan projectcode 2017G283. © Deveux & Vanerum

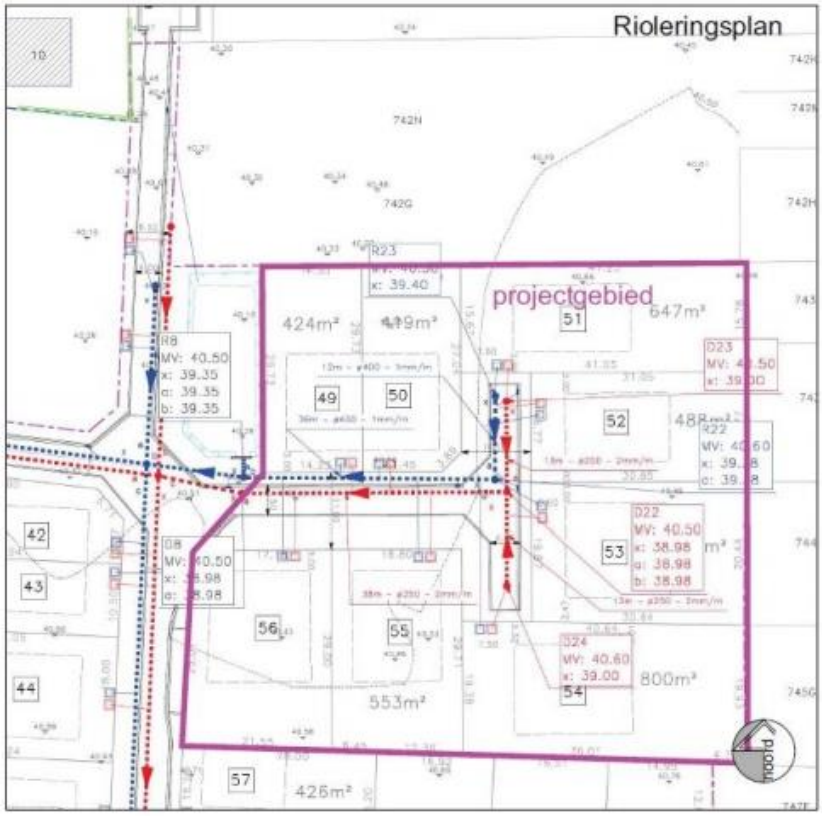

Fig. 4 Rioleringsplan © Deveux & Vanerum

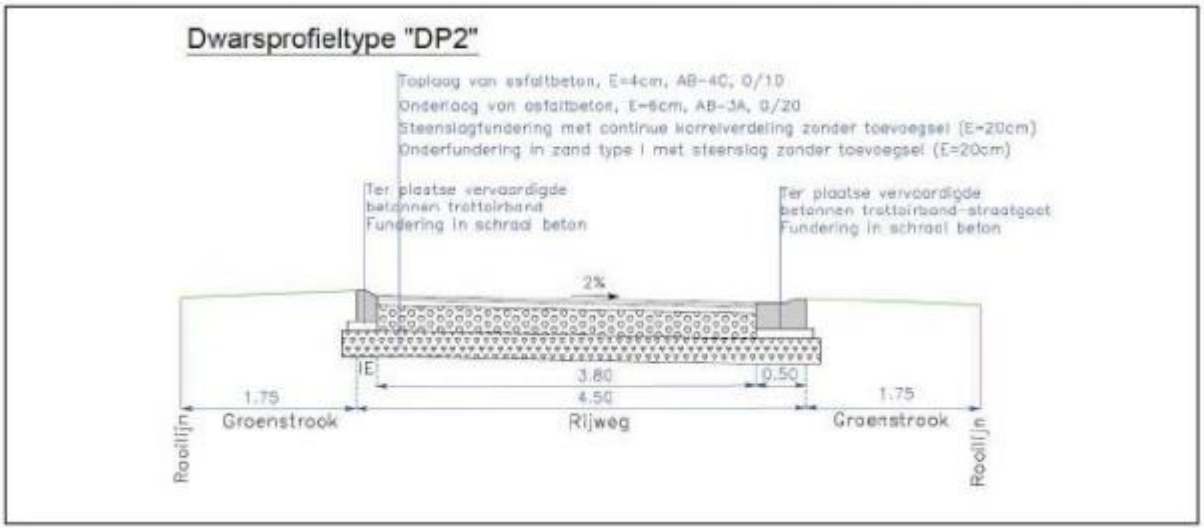

Fig. 5 Dwarsprofiel aan de aan te leggen wegenis © Deveux & Vanerum

Verstoorde zones:

Er kunnen binnen het projectgebied geen verstoorde zones vastgesteld worden.

3. Resultaten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

De bestaande bronnen bevatten geen directe aanwijzingen over het archeologisch potentiëel. Dat potentiëel moet gezocht worden in de landschappelijke situering van het projectgebied. Dat is gelegen binnen de contouren van een komvormige depressie die mogelijk ooit deeluitmaakte van het natuurlijke overstromingsgebied van de Herk en de Kleine Herk. Hierdoor is de verwachting naar sporen uit de pre- en protohistorie eerder laag in te schatten en lijkt de focus vooral te moeten liggen op sporen uit recentere perioden; mogelijk Romeins, alhoewel ook daarvoor geen aanwijzingen gevonden zijn, mogelijk middeleeuws temeer omdat het projectgebied op vrij korte afstand ligt van de middeleeuwse kern van Alken, met name de Sint-Aldegondiskerk waarvan de oudste sporen zouden teruggaan tot de 11de, mogelijk 10de eeuw.

Het landschap evolueerde na de ijstijden tot een gebied waarin riviertjes zich een weg baanden doorheen de eolische lössafzettingen en zorgden voor alluviale afzettingen. Deze riviertjes heben brede alluviale dalen gevormd met tal van zijriviertjes die ontspringen op de ten oosten en ten westen van de grotere rivierengelegen hogere Ha spengouwse plateaus. De overstromingsgebieden van de rivieren hebben “littekens” nagelaten in het landschap in de vorm van komvormige depressies met stootoevers, die de grenzen van de oude overstromingsgebieden markeren. Waarschijnlijk is het gebied pas in de vroege/volle middeleeuwen voor het eerst gecultiveerd. Alken ontstond ergens in de 10de eeuw als een kleine gemeenschap van landbouwers. Geleidelijk groeide het aantal bewoners en werd meer en meer land in gebruik genomen voor landbouwdoeleinden én voor de extractie van leem voor het bouwen van huizen en bijgebouwen in vakwerk waardoor op meerdere plaatsen leemskuilen aangetroffen (kunnen) worden. Momenteel, mede door de eerder arme gronden, worden de landbouwgronden voornamelijk gebruikt voor fruitteelt waardoor het uitzicht evolueerde naar een boomgaardenlandschap.

Het terrein binnen het projectgebied is waarschijnlijk nooit gebruikt geweest voor bewoning; tenminste zeker niet na de 17de / 18de eeuw aangezien op de historische kaarten daar geen enkel spoor van terug te vinden is. Meer dan waarschijnlijk is het terrein pas vanaf de late middeleeuwen in gebruik genomen voor landbouwdoeleinden.

De aanleg van wegenis en nutsleidingen, maar in een volgende fase ook de bouw van de woningen met aanleg van inritten, tuinen, terassen en nutsvoorzieningen zullen een nefaste invloed hebben op mogelijk aanwezig bodemarchief. Meer dan 1/3de van het terrein zal onderhevig zijn aan bodemingrepen die eventueel aanwezig bodemarchief en archeologische sporen zullen vernietigen.

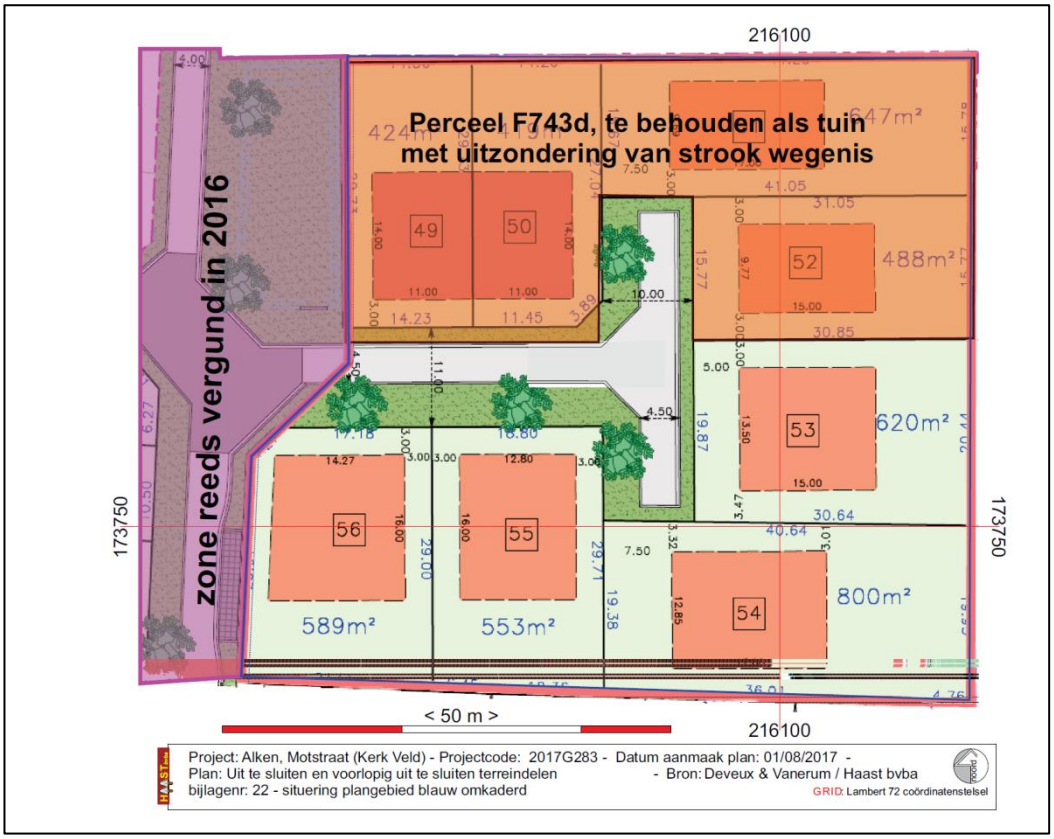

Fig. 6: Uit te sluiten deel omwille van volledig vergund in 2016 en voorlopig uit te sluiten terreindeel omwille van "voorlopig behoud als tuin".

Advies:

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek is de meest aangewezen methode om het terrein archeologisch verder te waarderen en evalueren een archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem doormiddel van proefsleuven van 2 m breed. Mede gelet op de resultaten van de onderzoeken gepresenteerd in de archeologienota ID 2360 ligt de archeologische verwachting het hoogst naar sporen uit de volle middeleeuwen en later. Deze sporen kunnen enkel via een proefsleuvenonderzoek gedetecteerd en geëvalueerd worden. De richting en inplanting van deze proefsleuven is west-oost; haaks op de vallei van de Herk.

4. Onderzoeksstrategie, -methode, vervolgtraject en vraagstelling

Doel van het archeologisch vooronderzoek is een archeologische evaluatie van het terrein. Dit houdt in dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd wordt en dat de potentiële impact van de geplande werken op de archeologische resten wordt bepaald. Onderdeel van de evaluatie is dat er mogelijkheden gezocht worden om in-situ-behoud te bewerkstelligen en, indien dit niet kan, er aanbevelingen worden geformuleerd voor vervolgonderzoek (ruimtelijke afbakening, diepteligging, strategie, doorlooptijd, te voorziene natuurwetenschappelijke onderzoeken en conservatietechnieken, voorstel onderzoeksvragen).

Randvoorwaarden

De oppervlakte van het te onderzoeken deel van het projectgebied is beperkt tot de percelen 744e (partim) en 745d (partim) en de strook bestemd voor wegenis op perceel 743d. De eigenaar van perceel 743d wenst immers eigenaar te blijven van zijn grond en deze voorlopig te behouden als tuin in de staat waarin hij zich bevindt. Dit ontslaat de eigenaar niet van archeologisch onderzoek aangezien de verkavelingsvergunning na 10 jaar dreigt te vervallen indien niet voldaan wordt aan de voorwaarden in de Vlaamse Codex Ruimtelijke ordening. De kavels te realiseren op perceel 743d zijn noodzakelijk om te voldoen aan de voorwaarde die stelt dat binnen een termijn van 10 jaar minstens 2/3de van de kavels verkocht of bebouwd moeten zijn.

Hierdoor wordt de terreinoppervlakte die momenteel toegankelijk is voor verder archeologisch onderzoek beperkt van 5246 m² tot 3268 m² (de op perceel 743d gelegen bouwkavels hebben respectievelijk een oppervlakte van 424 m², 419 m², 647 m² en 488 m², samen 1978 m²). De percelen 744^{e} en 745d zijn beiden deels beschikbaar voor onderzoek omdat het westelijk gedeelte van deze percelen vallen onder een reeds eerder vergunde verkaveling inclusief aanleg van wegenis en nutsleidingen.

Onderzoeksstrategie

Afweging van de onderzoeksmethodes:

De beschikbare methoden voor een vooronderzoek zonder of met zeer beperkte ingreep in de bodem zijn geofysisch onderzoek, veldkartering en landschappelijk booronderzoek.

Geofysisch onderzoek spoort weliswaar anomalieën in de bodem op maar aangezien er geen structuren in harde materialen, baksteen, natuursteen, verwacht worden zal dit eerder moeilijk interpreteerbare sporen opleveren die enkel geïnterpreteerd of gedetermineerd kunnen worden door een ondersteunende ingreep in de bodem. Bovendien is deze methode duur en zullen de resultaten niet opwegen tegen de kosten.

Veldkartering: gelet op de begroeiing van het terrein is deze methode niet bruikbaar.

Landschappelijk bodemonderzoek is niet nodig aangezien er geen ernstige landschappelijke verstoringen konden worden vastgesteld uit de analyse van de beschikbare bronnen gebruikt in het bureauonderzoek.

Verkennend/waarderend archeologisch booronderzoek: er zijn geen indicaties voor prehistorische vondsten in de nabijheid van het projectgebied. Er zijn aanwijzingen van bodemverstorende activiteiten door het aanplanten van boomgaarden en zeker het ontstronken van bomen kan erg verstorend gewerkt hebben met betrekking tot de stratigrafische positie van prehistorische artefacten waardoor mogelijk – indien toch aanwezig – de artefacten niet meer in hun juiste stratigrafische positie aangetroffen worden. Bijkomend lijkt het projectgebied toch binnen het natuurlijke, oude, overstromingsgebied te liggen van de Herk. De komvormige depressie, duidelijk zichtbaar op het geïnterpoleerd digitaal hoogtemodel (fig. 23) waarbinnen het projectgebied gesitueerd is, lijkt sterk op een geërodeerde oever van een meanderend riviertje dat doorheen het landschap stroomt. De boogvormige noordzijde van deze kom is vermoedelijk het restant van een stootoever. Alleszins moet ruim voor de volle middeleeuwen het riviertje al een definitieve bedding gevonden hebben aangezien de parochiekerk St.-Aldegondis midden in het stroomgebied van de Herk en de Kleine Herk gebouwd werd.

Proefsleuven: op basis van de resultaten van het bureauonderzoek is de meest aangewezen methode om het terrein archeologisch verder te waarderen en evalueren een archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem doormiddel van proefsleuven van 2 m breed. Mede gelet op de resultaten van de onderzoeken gepresenteerd in de archeologienota ID 2360 ligt de archeologische verwachting het hoogst naar sporen uit de volle middeleeuwen en later. Deze sporen kunnen enkel via een proefsleuvenonderzoek gedetecteerd en geëvalueerd worden. De richting en inplanting van deze proefsleuven is west-oost; haaks op de vallei van de Herk.

Indien tijdens deze prospecties voldoende aanwijzingen worden aangetroffen voor een archeologisch interessante site, die kennisvermeerdering kan opleveren voor het gebied en de regio, dan zal een vervolgonderzoek worden opgelegd in de vorm van een archeologische opgraving hetzij binnen een afgebakende zone, hetzij over heel de oppervlakte van het beschikbare terrein.

Onderzoeksmethode en –technieken en vraagstelling

Het doel van een **proefsleuvenonderzoek** is het evalueren van de archeologische waarde op het gehele terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven. Dit gebeurt door middel van een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed.

Om een dekkingspercentage te bereiken van ongeveer 10% wordt aangeraden te werken met 4 proefsleuven van 2 meter plangebieddekkend verspreid over het terrein.

Kijkvensters dienen steeds aangelegd te worden, ook als er geen sporen worden aangetroffen en dienen dan om de schijnbare afwezigheid van de sporen te verifiëren. De zijden van de kijkvensters meten maximaal de afstand tussen twee sleuven. Met de kijkvensters of dwarssleuven kan een dekkingspercentage van 12,5% bereikt worden, wat wenselijk is voor degelijke uitspraken over het geheel van het terrein. Indien hiervan wordt afgeweken, wordt dit beargumenteerd. Voor de uitvoering van dit onderzoek worden de vereisten gesteld in de Code van de Goede Praktijk gevolgd. Indien er wordt van afgeweken, wordt dit eveneens beargumenteerd.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek dient de nodige aandacht te gaan naar de bodemopbouw in het plangebied.

De volgende onderzoeksvragen moeten met dit onderzoek minimaal beantwoord worden:

- *Zijn er sporen of structuren aanwezig?*
- *Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?*
- *Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?*
- *Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?*
- *Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?*
- *Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden (incl. de argumentatie)?*
- *Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?*
- *Wat de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?*
- *Wat is de potentiële imapct van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?*
- *Komt het projectgebied in aanmerking voor een eventuele archeologische opgraving voorafgaand aan de werken? Wat is de verwachte sporendensiteit?*
- *Welke onderzoeksvragen en aandachtspunten kunnen geformuleerd worden na uitvoering van een prospectie met ingreep in de bodem in functie van een eventueel vervolgonderzoek?*

Het onderzoeksdoel is bereikt wanneer op basis van het vooronderzoek met ingreep in de bodem een voldoende gefundeerde uitspraak kan worden gedaan over de aard, omvang en behoudenswaardigheid van de archeologische waarden in het plangebied en wanneer een eenduidig advies kan worden gegeven voor vrijgave van het terrein, een opgraving of behoud in situ.

Om te bepalen of het onderzoeksdoel is bereikt, gebruikt de erkende archeoloog de volgende criteria:

1. Oppervlaktecriterium

Aangezien het principe van het voorgestelde proefsleuvenonderzoek gebaseerd is op een statistische manier van werken is het van belang dat een voldoende ruime dekking wordt verkregen. Bovendien is het van belang dat de spreiding van de sleuven over het hele terrein gewaarborgd wordt zodat uitspraken kunnen worden gedaan over het hele terrein.

2. Inhoudelijke evaluatie

De erkende archeoloog moet eventueel aanwezige archeologische waarden voldoende onderzoeken zodat uitspraken kunnen worden gedaan over onder meer datering, interpretatie en onderlinge samenhang van sporen.

3. Ruimtelijke evaluatie

De erkende archeoloog moet eventueel aanwezige archeologische waarden zodanig onderzoeken dat hij een uitspraak kan doen over de ruimtelijke spreiding van één of meerdere archeologische vindplaatsen in het plangebied.

Personeel

De uitvoering van de prospectie met ingreep in de bodem ligt in handen van minstens:
één erkend archeoloog/projectleider
één archeoloog-assistent

Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Er wordt niet verwacht dat afwijkingen van de Code van Goede Praktijk zich zullen/kunnen voordoen.

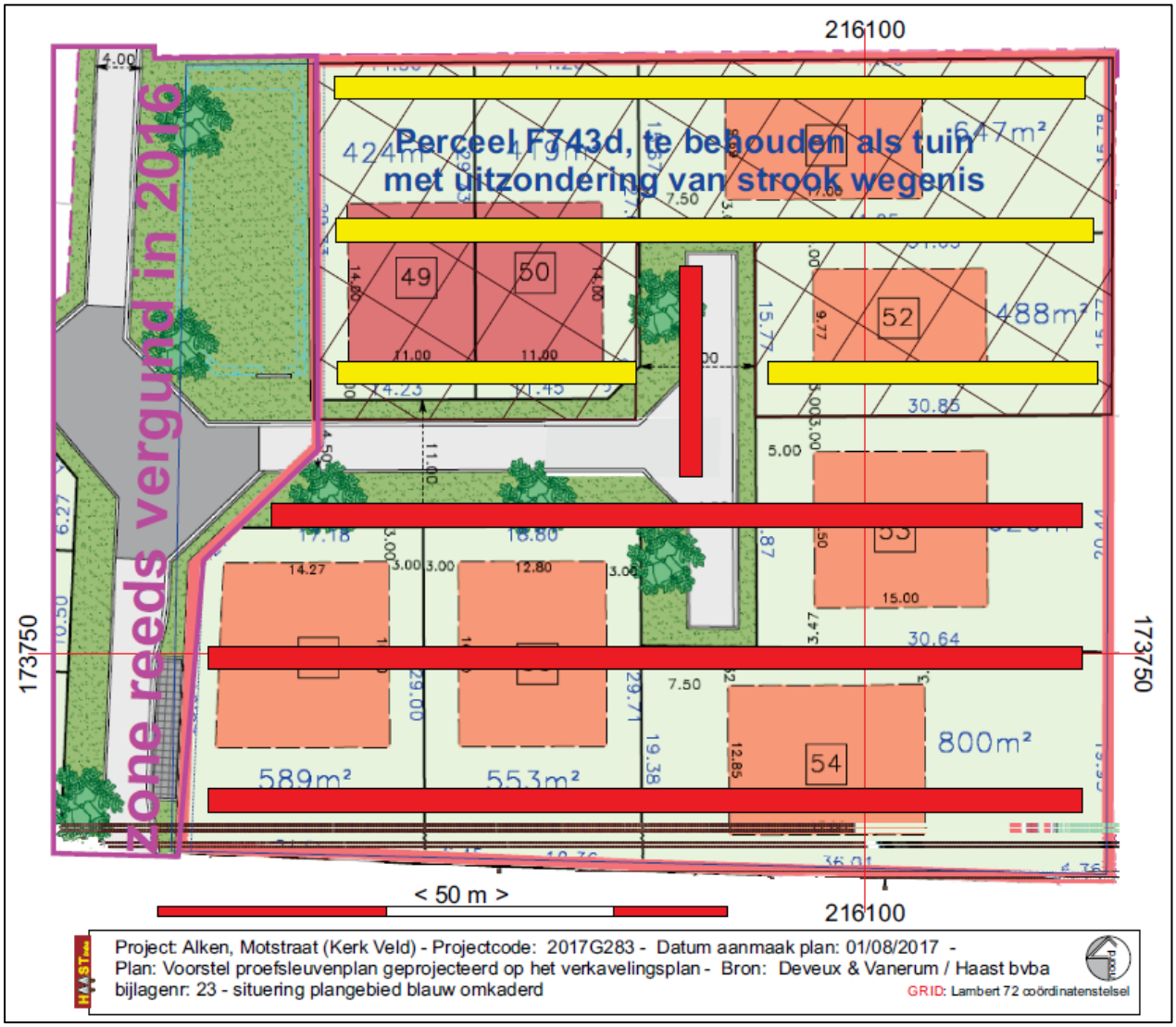

Fig. 7: Voorstel van inplanting van proefsleuven: in geel de uit te stellen proefsleuven, in rood de uit te voeren proefsleuven

5. Lijst van de afbeeldingen

Fig. 1 Bounding Box
Fig. 2 Kadastraal uittreksel dd. 01/01/2016 © cadgis viewer
Fig. 3 Verkavelingsplan projectcode 2017G283. © Deveux & Vanerum
Fig. 4 Rioleringsplan © Deveux & Vanerum
Fig. 5 Dwarsprofiel aan de aan te leggen wegenis © Deveux & Vanerum
Fig. 6: Uit te sluiten terreindeel omwille van “voorlopig behoud als tuin”.
Fig. 7 Voorstel van inplanting van proefsleuven